

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

2

1905

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

ÉDITIONS
BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ της Κ.Υ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ
ΚΑΙ Η ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΕΔΟΥΑΡΔΟΥ KURTZ

Μέχρι πρό ολίγων ἐτῶν Χριστόφορος ὁ Μυτιληναῖος ἦτο ἥκιστα γνωστός. Κυρίως δ' ἐγινώσκετο ἐκ τῶν στιχηρῶν, ἤτοι ἰαμβικῶν διστίχων εἰς τοὺς ἀγίους τῶν ἰδ' μηνῶν τῶν φερόντων τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἀλλὰ μάλιστα ἐγνώσθη ἀπὸ τοῦ 1887, ὅτε ὁ Ἀντώνιος Rocchi, ποιησάμενος χρῆσιν καὶ τοῦ Βατικανικοῦ κώδικος 1357, ἐξέδωκε τὰ ποιήματα τοῦ Χριστοφόρου, καταγομένου μὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, φέροντος δὲ ὡς οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον τὸ Μυτιληναῖος, τὰ περιλαμβανόμενα ἐν κώδικι τῆς βιβλιοθήκης τῆς παρὰ τὴν Ῥώμην μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης φέροντι τὸν ἀριθμὸν Z. α. XXIX¹. Ἐκτοτε δ' ὁ Χριστόφορος ἐτάχθη ὀρθοῶς εἰς τοὺς ἀρίστους τῶν ποιητῶν τοῦ Βυζαντίου². Ἐνεκα δὲ τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ κώδικος τῆς Κρυπτοφέρρης, διαβεβρωμένου ὑπὸ μυῶν καὶ μοιραίως ἐνθυμίζοντος αὐτοὺς τοὺς στίχους τοῦ Βυζαντινοῦ ποιητοῦ

οἱ πᾶν φαγόντες βρώσιμον τῆς οἰκίας
τὰ χαρτῖα τρώγουσι καὶ τὰ βιβλία,

¹ Antonio Rocchi Versi di Cristoforo Patrizio editi da un codice della monumentale Badia di Grottaferrata. Ἐν Ῥώμῃ, 1887.

² Πρὸς. Krumbacher Geschichte der Byzantinischen Literatur σ. 737 κ. ἔ. Ἑλλήν. μεταφρ. Σιωτηριάδου Τόμ. Β' σ. 675 κ. ἔ. - Achille Cosattiti Le «Poesie varie» di un Bisantino in τῇ περιοδικῇ Atene e Roma, τῆς Ν' (1904) ἀρ. 69 σ. 257 κ. ἔ.

εὐλογος παρίστατο ἡ ἀνάγκη νέας ἐκδόσεως τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Τοιαύτην δ' ἐπεχείρησεν ὁ κ. Ἐδουάρδος Kurtz ¹.

Ἀναλαβὼν δὲ ταύτην τὴν ἐκδοσιν ὁ κ. Kurtz εἶχεν ἐνώπιον αὐτοῦ πλήν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Roschi καὶ βραχείας, ἀλλ' ἀξίας λόγου ἐξετάσεις τῶν κατὰ τὸν ποιητὴν καὶ ἐνίοις τῶν κωδίκων αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Krumbacher ² καὶ τὰς ἐν τῷ μεταξύ δημοσιευθείσας ὑπὸ τῶν κ. κ. Kuhn ³, Lundström ⁴ καὶ Sternbach ⁵ συμπληρώσεις, διορθώσεις καὶ προσθήκας εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Χριστοφόρου. Καθῆκον δ' ἐαυτοῦ ἐθεώρησε τὴν μελέτην καὶ ἀντιβολὴν ἀπάντων τῶν γνωστῶν κωδίκων τῶν περιεχόντων τὰ ποιητικὰ ἔργα τοῦ Μυτιληναίου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι μόνος ὁ κωδὶξ τῆς Κρυπτοφέρρης περιέχει πληρεστέραν συλλογὴν τῶν ἔργων τοῦ Χριστοφόρου, οἱ δὲ ἄλλοι σωζόμενοι μόνον τινὰ αὐτῶν σποραδικὰ ἢ ὁμάδας τινὰς αὐτῶν, καὶ δὴ ὡς τὸ πλεῖστον ἀωνύμως ἢ ψευδεπιγράφως. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντες οἱ κώδικες ἐχρησίμευσαν μεγάλως εἰς ἐπανόρθωσιν ἢ συμπλήρωσιν τοῦ ἐφθαρμένου κώδικος τῆς Κρυπτοφέρρης, καί-τοι αὕτη δὲν ἀπέβη πανταχοῦ τελεία. Εἶνε δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Kurtz ὑπ' ὄψιν ληφθέντα χειρόγραφα πλήν τοῦ τῆς Κρυπτοφέρρης δεκατέσσαρα ἐν ὄλῳ.

Τῶν δὲ δεκατεσσάρων ὑπὸ τοῦ κ. Kurtz ὑπ' ὄψιν ληφθέντων χειρογράφων δύο μὲν εἶχον ἤδη πρότερον ἀντιβληθῆ ὑπὸ τοῦ κ. Sternbach, τέσσαρα δ' ἀντέβαλεν αὐτὸς ἐκ φωτογραφιῶν, τὰ

¹ Die Gedichte des Christophoros Mitylanaeos. Herausgegeben von *Eduard Kurtz*. Ἐν Λειψία. 1903. August Neumanns Verlag. Fr. Lucas in Leipzig). Τιμᾶται μάρκων 2.20.

² Ἐν ὄλῳ.

³ Symbolae ad doctrinae perὶ διχρόνων historiam pertinens. Ἐν Βρεσλαβία. 1892 σ. 67 κ. ἑ., 75 κ. ἑ., 125 κ. ἑ.

⁴ Ramenta Byzantina ἐν τῷ περιοδικῷ Eranos. Ἐν Οὐφέλη. Τόμ. Γ' (1899) σ. 149 κ. ἑ. Τόμ. Δ' (1902) σ. 136 κ. ἑ.

⁵ Christophorea ἐν τῷ περιοδικῷ Eos. Ἐν Λευβέργη. Τόμ. Β' (1899) σ. 7 κ. ἑ. Observaciones in Georgium Corcyraeum αὐτόθι σ. 113 κ. ἑ. - Appendix Christophorea αὐτόθι Τόμ. Σ' (1900) σ. 53 κ. ἑ. - Spicilegium Laurentianum Τόμ. Η' (1902) σ. 65 κ. ἑ.

δὲ λοιπὰ ἀντεβλήθησαν χάριν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Hoggan. Αἱ δὲ πλούσιαι αὗται ἀντιβολαὶ τῶν κωδίκων κατέστησαν δυνατὴν εἰς τὸν ἐκδότην τὴν συμπλήρωσιν πολλῶν τῶν χασμάτων τοῦ κώδικος τῆς Κρυπτοφέρρης, καθ' ὃν εἶχε γείνει ἡ ἔκδοσις τοῦ κ. Roschi, μὴ συμπληρώσαντος τὰ κενά. Τὴν δ' ἐν τούτῳ διαφορὰν τῶν δύο ἐκδόσεων καταδεικνύουσιν οἱ ἐξῆς ἀριθμοί. Καὶ δὴ, ἐν ᾧ τῶν ἐν τῷ κώδικι τῆς Κρυπτοφέρρης περιλαμβανομένων 2855 στίχων οἱ 1612 περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἀσυμπλήρωτοι ἢ οὐδαμῶς περιεσώθησαν, διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ κ. Kurtz συνεπληρώθησαν τούτων οἱ 552, ὥστε κεκολοβωμένοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ὑπολείπονται μόνον 1060. Εἰς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἀποτελέσματος συνετέλεσαν, ὡς εἶκος, κυρίως πλὴν τῶν εὐστόχων πολλαχοῦ συμπληρώσεων αὐτοῦ τοῦ ἐκδότου οἱ ἄλλοι κώδικες οἱ περιέχοντες ἄρτια τὰ ἐν τῷ Κρυπτοφερρικῷ ἕνεκα τῆς διαβρώσεως τοῦ ἐτέρου ἡμίσεος τῶν φύλλων ἐλλιπῶς ἔχοντα ποιήματα. Ἀλλὰ κατὰ τὰλλα δὲν ἀπέστη ὁ κ. Kurtz τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ κώδικος ὡς βάσεως τῆς νέας ἐκδόσεως, διότι παρὰ τὴν φθορὰν αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε ὁ περιέχων μονοῦ πλήρη τὴν συλλογὴν τῶν λοιπῶν ποιημάτων τοῦ Χριστοφόρου πλὴν τῶν στιχηρῶν.

Προέβη δ' ὁ κ. Kurtz εἰς τὴν ἔκδοσιν μετὰ περιστῆς ἐπιμελείας, οὐ μόνον μετὰ πολλῆς κριτικῆς ἐπιστάσεως ἐργασθεὶς, ἀλλὰ καὶ τυπογραφικῶς παρασχὼν τὸ κείμενον τοιοῦτον, ὥστε παρὰ τὰ χασμάτα, ἅτινα ἐξακολουθοῦσιν ὄντα μεγάλα ἐν πολλοῖς τῶν ποιημάτων, ἡ ἀνάγνωσις δὲν προσκόπτει. Αἱ δὲ διαφοροὶ γραφαὶ τῶν κωδίκων πρὸς ἀποφυγὴν περιττοῦ φόρτου ἐτέθησαν ἐν τῆς ὑποσελιδίοις σημειώσεσι κατ' ἐπιλογὴν συμφώνως πρὸς τὰ ἐν σ. XXIII ἐκτιθέμενα· μόνον δὲ τῶν ἀσυμπληρώτων στίχων αἱ γραφαὶ καὶ αἱ κατ' εἰκασίαν συμπληρώσεις ἀνεγράφησαν πᾶσαι ἄνευ ἐξαιρέσεως.

Ἀξιόλογος δὲ εἶνε καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ κ. Kurtz, ἐν ᾗ συμπληρόναι μὲν τὰ ἐκ τοῦ Roschi καὶ τοῦ Keimbacher γνωστὰ

περὶ τοῦ ὀνόματος, τῶν ἀξιωματῶν καὶ τοῦ βίου τοῦ ποιητοῦ, πραγματεύεται δὲ τὰ κατὰ τὰ ποιήματ' αὐτοῦ καὶ τὰ μέτρα. Ἀναγράφει δ' ἐν αὐτῇ καὶ τοὺς σωζομένους κώδικας, καὶ ποιεῖται λόγον περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων ἀνωνύμως ποιημάτων τοῦ Χριστοφόρου καὶ περὶ ἐκείνων, ἅτινα, εἰς ἄλλους ποιητὰς ἐν ἄλλοις κώδιξι προσγράφοντα, διαγινώσκονται ὡς ἔργ' αὐτοῦ ἐκ τῆς συμπεριλήψεως εἰς τὸν Κρυπτοφερρικὸν κώδικα· τέλος δὲ διαλαμβάνει περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν παρεσκευάσθη ἡ ἔκδοσις καὶ κατεγράφησαν αἱ διάφοροι γραφαὶ ἐν τοῖς ὑποσελιδίοις σημειώμασιν.

Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ταύτῃ ὁ κ. Kurtz ὀρθῶς ἀνασκευάζει τὴν γνώμην τοῦ κ. Krumbacher ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ Χριστόφορος Μυτιληναῖος εἶνε καὶ συνθέτης λειτουργικῶν μελῶν, προεληθῶσαν ἐκ παραναγνώσεως τῆς ἐπιγραφῆς Χριστοφόρου τοῦ Μυστάκοτος ἐν τῷ Βιενναίῳ κώδιξι Theol. Gr. 185. Καὶ ἄλλα δὲ αὐτοῦ παρατηρήματα ἔχουσιν ὀρθῶς. Ἀλλὰ περὶ δύο τινὰ δὲν συμφωνῶ μετ' αὐτοῦ.

Καὶ πρῶτον νομίζω, ὅτι ὁ κ. Kurtz ὀρθῶς μὲν ὑπέλαβεν, ὅτι ὁ Βιενναῖος κώδιξ Phil. Gr. 216 κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τοῦ Nessel, γεγραμμένος τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα τελευτῶντα, εἶνε ἀπλοῦν ἀπόγραφον τοῦ Βατικανικοῦ 1357 μετὰ πλειόνων ἀμαρτάδων. Ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ παραλίπη πάσαν μνείαν τῶν ἐν αὐτῷ γραφῶν, ὅπως ἀφροντιστῶν αὐτοῦ ἐν τῇ παρασκευῇ τῆς ἐκδόσεως. Μελετήσας τὰ ἐν τῷ Βιενναίῳ ποιήματα τοῦ Χριστοφόρου καὶ ἀντιγράφας αὐτὰ ἤδη τῷ 1875, καθ' ὃν χρόνον ἦσαν ἀνέκδοτα, ἀναγκάζομαι νὰ μὴ συμμερισθῶ τὴν τοιαύτην παντελεῆ παραμέλησιν τοῦ κώδικος ὑπὸ τοῦ κ. Kurtz. Καὶ ὀρθὸν μὲν ἦτο συμφώνως πρὸς τὴν καθ' ὅλου ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ τηρηθεῖσαν ἀρχὴν νὰ παραλειφθῶσιν ἐν ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσι καὶ τούτου τοῦ κώδικος αἱ διάφοροι γραφαὶ ἐκεῖναι ὅσαι ἀνάγονται εἰς ἀπλᾶ ὀρθογραφικὰ πταίσματα. Ἐχομεν δ' ἐν τῷ κώδιξι τοιαῦτα εἶτε περὶ τὸν το-

νισμόν (θαῦματος, προῦκειτο, τοῦτων, εὐθὺς, κλήσιν, σιγάς, τοῦς καὶ ἄλλα πλείστα ὅσα τοιαῦτα), εἴτε περὶ τὰ πνεύματα (ἦν, ἠνωτισμένοι, ὄσαε, ἠέλιον καὶ ἄλλα τοιαῦτα), εἴτε περὶ τὴν ἐσφαλμένην συνένωσιν χωριστῶν λέξεων (ἀμφιθύρις, προχρυσῶν, ἐπιλαμπροῖς, ἐναγῶσιν, οὐκέργα) ἢ τοῦναντίον περὶ τὸν λελαθημένον χωρισμόν ἢ διπλοῦν τονισμόν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως (περίσκοπούντων, πρόσπταιει, σὺκτριβεῖς, ροῆτῶς, ἠγερόθοντό, ἠδυέπη, εἴ πραγοῦσι). Ἄλλ' ἅπ' ἐναντίας δὲν θά ἦτο ἄσκοπος, μᾶλλον δ' ἀναγκαία ἢ μνεῖα γραφῶν τινῶν εἴτε διαφόρων τῶν ἐν τῷ Βατικανικῷ κώδικι (V) 1357, ἐξ οὗ ἀπέρρευεν ὁ Βιενναῖος (B), εἴτε ἄλλως συντελούσῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παραδόσεως. Τοιαύτας δὲ παραθέτω ἐνταῦθα τὰς ἐξῆς, συμπληρόνων τὰς κριτικὰς σημειώσεις τῆς ἐκδόσεως τοῦ κ. Kurtz.

Ποῖημα 1, στ. 14. Τὸ κηροσταλακτόκαντος φέρεται γεγραμμένον ἀπ' εὐθείας οὕτως ἐν τῷ B, ἐν ᾧ ὁ V ἔχει τὴν συλλαβὴν *la* γεγραμμένην ἄνωθεν ὑπὸ δευτέρας χειρός.

Ποῖημα 6, στ. 1. Ἐν τῷ B *Τὸν ἄρμαχάρμα* ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ V *Τὸν ἄρμα χάρμα*. — Αὐτόθι, στ. 3 ἐν τῷ B *θαυμάσαιμ'* ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ V *θαυμάσαι μ'*. — Αὐτόθι, στ. 12 ὁ B ἔχει ὀρθῶς *τοῖς*, καθ' ἃ καὶ ὁ Κρυπτοφερρικός, ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ V *τῆς*. — Αὐτόθι, στ. 13 ἐν τῷ B *τέχνη*. — Αὐτόθι, στ. 14 ἀναγινώσκωμεν ἐν τῷ B τὴν ἀξίαν λόγου γραφὴν *ἰππικῆ* ἀντὶ τοῦ *ἰππικῶ* τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ καὶ τοῦ V. — Αὐτόθι, στ. 16 *βελεροφόντου* B: *βέλεροφόντου* V. — Αὐτόθι, στ. 18 γὰρ *ἄρμα* B: *παρ' ἄμα* V.

Ποῖημα 7, στ. 4 *ἀνέλκυσαι* B: *ἀνελκύσαι* V.

Ποῖημα 8, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀντὶ τοῦ ἐν V *uy* ἐν τῷ B *μῖ*. — Αὐτόθι, στ. 13 *ἐπάθει* B: *ἐπάσθει* V. — Αὐτόθι, στ. 19 *τάσης* B: *στάς* V.

Ποῖημα 9, στ. 8 *θαρρῶν* B: *θαρρῶν* V.

Ποίημα 10, στ. 11 *λε* εὐφωτον B : *λιεύφωνον* V —
Αυτόθι, στ. 12 *βλάψας* B : *βάψας*.

Ποίημα 11, στ. 17. *χέων* B : *χένων* V.

Ποίημα 13. Μετὰ τὸν στίχον 20 ὁ B ἔχει τὸ ληχτικὸν σημεῖον ὃ δ' ἐπόμενος 21 στίχος ἔχει τὸ ἀρχικὸν γράμμα *κ* τῆς λέξεως *κατατρυφῶσιν* γεγραμμένον κεφαλαῖον καὶ κόκκινον. Ἄρα ὑποδεικνύεται, ὅτι περατοῦται μὲν σὺν τῷ 20 στίχῳ τὸ ποῖημα, ἀπὸ δὲ τοῦ 21 ἀρχεται τὸ ἄλλο ἀνεπίγραφον. Καὶ ταῦτα, διότι ἐν τῷ B, ἐν ᾧ οἱ στίχοι εἶνε πάντοτε γεγραμμένοι καταλογάδην οὐδὲ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων, μόνον τὰρχικά γράμματα τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τοῦ πρώτου στίχου ἐκάστου ποιήματος εἶνε γεγραμμένα διὰ κινναβάρεως.

Ποίημα 17. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δ' B : *τέσσαρας* V. — Αυτόθι, στ. 2 *ἀγλαόβοτρυς* B : *ἀγλαοβότρυς* V. — Αυτόθι, στ. 3 *ὀκτώβριος ἔστιν* B : *ὀκτώβριός ἐστιν* V. — Αυτόθι, στ. 6 *ἔστιν* B : *ἐστί* V. Τὸ ποῖημα τοῦτο, τελευταῖον ὄν τῶν ἐν τῷ B περιλαμβανομένων ποιημάτων τοῦ Χριστοφόρου, μένει ἀτελὲς ἐν στ. 8 ἐν τῇ λέξει *φεβρουάριος*. Φέρει δὲ τὸ ποῖημα ἐν τῷ B πρὸ μὲν τοῦ στίχου 1 τὴν λέξιν *φθινόπωρον*, πρὸ δὲ τοῦ στίχου 5 *Χειμῶν*.

Τέλος δὲ σημειόνω, ὅτι τὰ δεκαεπτὰ ἐν τῷ B ἀντιγεγραμμένα ποιήματα τοῦ Χριστοφόρου, 1 - 17 τῆς ἐκδόσεως Kurtz, καταλαμβάνουσι τὰ φ. 149⁶ - 157⁶ τοῦ κώδικος, ἐν δ' ἀρχῇ αὐτῶν εὐρίσκεται ἡ ἐπιγραφὴ ἧδε· *Χριστοφόρον πατρικίου ἀνθυπαίου γερονότου κριτοῦ τῆς παφλαγωνίας καὶ τῶν ἰρμερικῶν τοῦ μυτιληναίου στίχοι διάφοροι ἐκλεγέντες καὶ τεθέντες ἐνταῦθα*. Εἶνε δὲ καὶ αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ ἀντιγεγραμμένη μετὰ τινῶν ὀλίγων πταισμάτων ἐκ τοῦ V.

Τὸ δὲ δεῦτερον εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ κ. Kurtz παρατήρημά μου εἶνε τὸ ἐξῆς. Ἐν αὐτῇ ὑποστηρίζει, ὅτι πλὴν τινῶν στιχηρῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ ἔμμετρον συναξάριον τοῦ Χριστοφόρου καὶ ἐν ἄλλοις κώδιξι περιλαμβανομένων, ἀποχρῶν λόγος, ὅπως

θεωρήσωμεν μὴ γραφέν ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου πᾶν ποίημα φέρον μὲν τὸ ὄνομ' αὐτοῦ, μὴ περιλαμβανόμενον δ' ἐν τῷ Κρυπτοφερρικῷ κώδικι εἶνε ἢ μὴ συμπερίληψις αὐτοῦ εἰς αὐτόν. Ἐχουσι δὲ τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λεγόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Kuritz ὡδεῖ «Εἶδομεν ἄνωτέρω, ὅτι τὰ ἐν διαφόροις χειρογράφοις σποραδικῶς παρουσιαζόμενα ποιήματα τοῦ Χριστοφόρου μόνον ἐν σπανίαις περιστάσεσιν εἶνε παραδεδομένα ὑπὸ τὸ ὄνομ' αὐτοῦ, τὰ δὲ πλεῖστα φέρονται ἄνωνύμως, ἀλλ' ἐνίοτε ὁμοῦ προσγράφονται ῥητῶς εἰς ἄλλους ποιητὰς, τὸν Ψελλὸν, τὸν Πρόδρομον, τὸν Ἰωάννην Εὐχαίτων, τὸν Γεώργιον Κερκύρας, τὸν Φιλῆν κτλ. Θέλοντες δὲ νάπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα, εἰς τίνα κώδικα ἐν περιπτώσει τοιούτων μαρτυριῶν διαφερουσῶν ἀπὸ τῆς τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ πρέπει νά δώσωμεν πίστιν καὶ τίνας τὴν μαρτυρίαν ὠρισμένως νά ἐπικυρώσωμεν, ἀδιστακτικῶς ἀναγνωρίζομεν τὴν προτίμησιν τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ. Καὶ δὴ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν κώδικα τοῦτον, ὅστις συνωδᾷ τῇ ἐπιγραφῇ αὐτοῦ ἀποτελεῖ τελείαν συλλογὴν, ἀπαρτισθεῖσαν ἀναγκαίως ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ἢ τοῦλάχιστον ὑπ' ἀνδρὸς μὴ ἀπέχοντος χρονικῶς πολὺ ἀπ' αὐτοῦ, δὲν δύνανται νά ληφθῶσι σπουδαίως ὑπ' ὄψιν τὰ διάφορ' ἄλλα χειρόγραφα τὰ ἐμπεριλαμβάνοντα μόνον μικρὰ διεσπασμένα λείψανα τῆς ἀρχῆθεν ὑφισταμένης συλλογῆς συναναμειγμένα μετ' ἄλλων ποιημάτων καὶ πρὸς τοῖς ὡς τὸ πλεῖστον ἄνωνύμως ἀντιγεγραμμένοις ποιήμασι μόνον ποῦ καὶ που παρέχοντα τὴν μνεῖαν ῥητῶν συγγραφέων. Καὶ ἀδυνατοῦμεν μὲν νά παρᾶσχωμεν ἀναμφήριστον ἀπόδειξιν πρὸς στήριξιν τῆς ἡμετέρας γνώμης· ἀλλὰ καὶ δὲν παρίσταται ἀνάγκη νά φέρωμεν τὴν τοιαύτην ἀπόδειξιν ἡμεῖς, τούναντίον δὲ δυνάμεθα, ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα, δικαίως νάπαιτήσωμεν παρὰ τῶν ἀντιφερομένων πρὸς τὴν ἡμετέραν γνώμην, ὅπως προσαγάγῃσι τὴν ἀναγκαῖαν ἀπόδειξιν περὶ ἐκάστης ἰδίας περιστάσεως. Ἄλλως δὲ περὶ μιᾶς περιστάσεως τὸ ἀξιοπίστον τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ κώδικος

στηρίζεται καὶ δι' ἄλλου τοῦς ἀξιωματικοῦ κώδικος. Εὐτυχοῦμεν δὴλα δὴ, ὡς γνωστὸν, νὰ ἔχωμεν καὶ τῶν ποιημάτων Ἰωάννου τοῦ Εὐχαΐτων κώδικα περιέχοντα τελείαν συλλογὴν, ἐνενήκοντα καὶ ἐννέα ὄντων τὸν ἀριθμὸν· εἶνε δὲ οὗτος ὁ Βατικανικὸς 676. Ἄλλ' ἢ αὐτὴ συλλογὴ περιλαμβάνεται καὶ ἐν τῷ Βιενναίῳ κώδικι 103 κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τοῦ Nessel, κατὰ δὲ τὴν τοῦ Lambecius 211· εἶνε δ' ὁμοῦς αὕτη πλουσιωτέρα ἐν τέλει κατὰ τέσσαρα ποιήματα λείποντα ἐκ τοῦ Βατικανικοῦ, ὧν τὰ δύο τελευταῖα εἶνε ταῦτά καὶ ἐν τῷ Κρυπτοφερρικῷ κώδικι περιεχόμενα ποιήματα τοῦ Χριστοφόρου ὑπ' ἀρ. 3 καὶ 4. Ἡ περίπτωση δὲ αὕτη, καθ' ἣν δύο ποιήματα, ἅτινα ὁ ἄξιος πάσης πίστεως Κρυπτοφερρικὸς κώδιξ διεκδικεῖ ὑπὲρ τοῦ Χριστοφόρου, συγχρόνως δὲ ὁ ἐπ' ἰσῆς ἀξιόπιστος Βατικανικὸς δὲν ἀναγνωρίζει ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν Ἰωάννην Εὐχαΐτων, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διδακτικὸν παράδειγμα τῆς μικρᾶς ἀποδεικτικῆς δυνάμεως ἣν ἔχουσιν αἱ περὶ συγγραφέων μαρτυρίαι ἐν ἐκείνοις τοῖς κώδιξιν ἐν οἷς εὐρίσκομεν ποιητικὰ δημιουργήματα διαφορωτάτων ποιητῶν συνηγμένα ἄνευ ὠρισμένου σχεδίου εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε».

Καὶ τὸ μὲν φερόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Kurtz παράδειγμα εἶνε ἀναμφιλέκτως ὀρθόν. Ἄλλὰ δυνάμεθα νὰ προσαγάγωμεν παράδειγμα καὶ τοῦ ἐναντίου. Δὲν ἐδικαιούμεθα νὰ ὑπολάβωμεν μέχρι τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Μιχαὴλ Ἀχομινάτου καὶ ἰκανὸν ἔτι χρόνον μετ' αὐτὴν, ὅτι ὁ Λαυρεντιακὸς κώδιξ LIX, 12 περιεῖχε πλήρη συλλογὴν τῶν πεζῶν καὶ ποιητικῶν ἔργων τοῦ πολλοῦ ἱεράρχου τῶν Ἀθηνῶν, γενομένην ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἢ βραχὺ μετ' αὐτόν; Καὶ ὁμοῦς ἔλειπον ἐξ αὐτοῦ δύο γνησιώταται αὐτοῦ ὁμιλίαι, ἡ Κατήχησις πρώτη¹ καὶ ἡ Ὁμιλία περὶ τοῦ τίς ὁ σκοπὸς τοῦ σύνθετον πλασθῆναι τὸν ἄνθρωπον, ἃς ἐξέδωκα ἐκ τοῦ μόνου περιέχοντος αὐτὰς

¹ Σαυρ. II. Δάμπρον Μιχαὴλ Ἀχομινάτου τὰ σωζόμενα Τόμ. Α' σ. 107 κ. ἰ.

² Αὐτόθι σ. 187 κ. ἰ.

τάλλα πολὺ πτωχοτέρου Βαροκκικοῦ 131 καὶ οἱ Στίχοι ἐπὶ τῇ ἀρχετύπῳ ἀνιστορήσει τῶν Ἀθηνῶν¹. Δὲν ἀνευρέθησαν δ' ἔπειτα δύο ὄλοι κώδικες ἀνεκδότων κατηχήσεων ἐν Μόσχᾳ, ὧν μέχρι τοῦδε τέσσαρας μὲν ἐξέδωκεν ὁ Ῥώσος ἐπίσκοπος Ἀρσένιος², δύο δ' ἐγὼ³, ἐπιφυλασσόμενος νὰ ἐκδώσω προεχῶς καὶ τὰς λοιπὰς πάτας; Καὶ δὲν εὑρομεν, ὁ κ. Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος Κέραμεύς καὶ ἐγὼ, ἐν ἄλλοις κώδιξι σποράδην νέα ποιήματα τοῦ Ἀχομινάτου⁴; Ἡ μὴ καὶ τὸ ἐναντίον δὲν ἔχομεν; Δὲν περιλαμβάνει δῆλα δὴ ὁ Λαυρεντιακὸς κώδιξ μετὰ τὸ τέλος τῶν γνησίων ἐπιστολῶν τοῦ Ἀχομινάτου τρεῖς ἐπιστολάς καὶ μίαν Προθεωρίαν, ἃς ἀπέδειξα μὴ γεγραμμένας ὑπ' αὐτοῦ⁵;

Ταῦτα λέγω ἀπλῶς πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι καὶ κώδικες δυνάμενοι νὰ χρησιμεύσωσι καὶ χρησιμεύοντες ὡς βάσις τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων συγγραφέως τινὸς δὲν παρέχουσι πάντοτε ἀσφαλῆ τεκμήρια γνησιότητος ἀπάντων τῶν ἐν αὐτοῖς περιλαμβανομένων ὡς ἔργων τοῦ συγγραφέως ἐκείνου, οὐδ' ἀφ' ἐτέρου δύνανται νὰ ὑποληφθῶσι πάντοτε περιέχοντες τελείαν τὴν συλλογὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἄλλως δὲ ὁ Κρυπτοφερρικός δὲν ἀξιοῖ, ὅτι παρέχει πλήρη τὴν συλλογὴν τῶν στίχων τοῦ Χριστοφόρου. Ἡ ἐπιγραφή δ' αὐτοῦ Στίχοι διάφοροι Χριστοφόρου πατρικίου κτλ. μᾶλλον ἐπιλογὴν στιχουργημάτων τοῦ ποιητοῦ φαίνεται ἐνδεικνύουσα ἢ τελείαν συλλογὴν, καθ' ἃ διατείνεται ὁ κ. Kurtz.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δυνάμεθα νὰναθεωρήσωμεν τὴν γνώμην τοῦ κ. Lundström⁶, καθ' ἣν τὸ ἀνώνυμον

¹ Αὐτόθι Τόμ. Β' σ. 397 κ. ἑ. Πρὸλ. Τόμ. Α' σ. vi', ἐνθα ἐκφράζεται ἡ εἰκασία, ὅτι οἱ Στίχοι οὗτοι ὑπῆρχον τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ κώδικι, ἀλλὰ συνεξέπεσον μετὰ τινων φύλλων ἐκρύντων.

² Τέσσαρες ἀνεκδοτοὶ κατηχήσεις Μιχαὴλ τοῦ Ἀχομινάτου ἑλληνιστί καὶ ῥωσιστί. Ἐν Νοβογροδ. 1901.

³ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, μετάφρ. Σπυρ. Π. Δάμπρου. Ἐν Ἀθήναις, 1904 Τόμ. Β' σ. 677-725.

⁴ Αὐτόθι σ. 726-729.

⁵ Σπυρ. Π. Δάμπρου Μιχαὴλ Ἀχομινάτου τὰ σωζόμενα Τόμ. Α' σ. vi' κ. ἑ.

⁶ Ramenta Byzantina ἐν τῷ περιοδικῷ Ἐργανος Τόμ. Γ' (1899) σ. 160.

ποίημα *Εἰς τὸν Μανιάκην* περὶ τοῦ μούλιου, ὅπερ πρῶτος ἐξέδωκα ἐκ τοῦ Βιενναίου Phil. Gr. 216 καὶ τοῦ Βατικανικοῦ 1357¹ πρέπει νὰ προσγραφῆ εἰς τὸν Χριστόφορον. Ὁμολογῶ, ὅτι οὐδένα λόγον βλέπω ἰσχυρὸν, ὅπως μὴ πιστευθῆ τὸ τοιοῦτο. Τὸ ποίημα τοῦτο ἔν τε τῷ Βατικανικῷ κώδικι καὶ τῷ Βιενναίῳ προηγείται ἀμέσως τοῦ ἐν ἡρωικῷ μέτρῳ ἐπιγράμματος *Εἰς τὸν τάφον τοῦ Μανιάκου* τοῦ ἀρχομένου διὰ τοῦ στίχου

Μανιάκης λαλέω ἀπὸ τύμβου ἀνδράσι πᾶσιν

Τοῦτο δὲ ῥητῶς περιλαμβάνεται ἐν τῷ Κρυπτοφερρικῷ κώδικι εἰς τὰ τοῦ Χριστοφόρου. Εἶνε λοιπὸν λίαν πιθανὸν, σχεδὸν βέβαιον, ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς εἶνε ὁ ποιητὴς καὶ τῶν δύο ποιημάτων, ἐν οἷς ἀποθαυμαστοῦται ἡ ἀνδρεία τοῦ τολμηροῦ στρατηγοῦ τοῦ φιλοδοξήσαντος τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου. Θὰ ἦτο ἀληθῶς ἄτοπον καὶ ἀδικοιολόγητον νὰ χωρίσωμεν ἀπ' ἀλλήλων τὰ δύο ταῦτα συνανήκοντα ποιήματα καὶ ἀποξεύξωμεν μόνον τὸ εἰς τὴν στάσιν τοῦ Μανιάκη ἀναφερόμενον ἀπὸ τε τῶν λοιπῶν ἐν τῷ Βατικανικῷ κώδικι ποιημάτων τῶν φερόντων ῥητῶς τὴν ἐπιγραφὴν Χριστοφόρου πατρικίου, ἀνθυπάρχου, γεγονότος κριτοῦ τῆς Παφλαγονίας καὶ τῶν Ἀρμενιακῶν, τοῦ Μιτυληναίου στίχοι διάφοροι ἐκλεγέντες καὶ τεθέντες ἐνταῦθα, εὕρισκομένων ὁ ἄλλως καὶ ἐν τῷ Κρυπτοφερρικῷ, καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου ποιήματος τοῦ τῶν στίχων τούτων προηγουμένου, ἀνεπιγράφως ὡς καὶ τὸ εἰς τὸν Μανιάκην, *Εἰς τὸν ἀποβασιλέα Μιχαὴλ τὸν Καλαφάτην*, ὅπερ ἐπ' ἴσης εἶνε γνήσιον ἔργον τοῦ Χριστοφόρου, περιεχόμενον καὶ ἐν τῷ Κρυπτοφερρικῷ.

Ἄλλως δὲ, νομίζω, δὲν πρέπει νὰ παρερμηνεύσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Βατικανικοῦ κώδικος ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ. Λέγει μὲν ὁ Βατικανικὸς ἐκλεγέντες,

¹ Σπυρ. Π. Δάμπρον Ἱστορικὰ μελετήματα. Ἐν Ἀθήναις. 1881 σ. 162 κ. ἑ.

ἀλλὰ λέγει πρὸ αὐτοῦ καὶ στίχοι διάφοροι, ἐπαναλαμβάνει δὴλα δὴ τὰς αὐτὰς ἐκεῖνας λέξεις, ὡς βλέπομεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ. Τί τρέχει λοιπόν; Τὸ ἀντιβόλαιον τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ, ὅστις ἐγράφη μὲν τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ἀλλ' εἶνε πάντως ἀπόγραφον ἀρχαιότερου κώδικος, λέγον στίχοι διάφοροι ἐννοεῖ ἄρα πλήρη συλλογὴν, ἡ δὲ Βατικανικὸς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ἢ τὸ ἀρχαιότερον ἀντιβόλαιον αὐτοῦ, διὰ τῆς προσθήκης τῆς λέξεως ἐκλεγέντες θέλει νὰ δηλώσῃ, ὅτι τὰ ἐν αὐτῷ ποιήματα τοῦ Χριστοφόρου εἶνε κατ' ἐκλογὴν συνηγμένα ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν διαφόρων στίχων πλήρους συλλογῆς τῆς περιλαμβανομένης ἐν τῷ ἀντιβολαίῳ τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ; Ὁμολογῶ, ὅτι δὲν πιστεύω τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ὑπολαμβάνω μᾶλλον, ὅτι καὶ τὸ ἀντιβόλαιον τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ, λέγον στίχοι διάφοροι, ἐννοεῖ εἴτε κατ' ἐκπτώσιν τοῦ ἐκλεγέντες εἴτε μὴ, ὅτι ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἀπλήν ἐπιλογὴν τῶν ποιητικῶν ἔργων τοῦ Χριστοφόρου. Ἄλλως δὲ καὶ πλήρης ἂν ὑποτεθῆ ἡ συλλογὴ τοῦ Κρυπτοφερρικοῦ, διὰ τί νὰ μὴ ὑποθέσωμεν, ὅτι μετὰ τὴν συμπλήρωσιν αὐτῆς ἐποίησεν ὁ Χριστόφορος τὸ εἰς τὴν στάσιν τοῦ Μανιάκη ποίημα, ὅπερ οὕτως ἐκτὸς αὐτῆς μείναν περιῆλθεν ἔπειτα εἰς τινὰ τῶν ἀντιβολαίων τῶν ἐχόντων τὸ ἐπίγραμμα εἰς τὸν τάφον τοῦ Μανιάκη καὶ συναντεγράφῃ ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν Βιενναῖον καὶ τὸν Βατικανικὸν κώδικα; Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους ἀδιστακτικῶς φρονῶ, ὅτι καὶ τὸ εἰς τὴν στάσιν τοῦ Μανιάκη ποίημα ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου Μυτιληναίου.